

# ქართული ტოლერანტობის ისტორიიდან

ოსაძე ივანე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.16>

**აბსტრაქტი.** „ჩვენ“ და „ისინი“ საქართველოს ტერიტორიაზე ადრიდანვე ცხოვრობდნენ და მათ შორის ურთიერთობები სხვადასხვა ხასიათისა იყო. „უცხონი“ აქ სხვადასხვა გზით და სხვადასხვა დროს მოდიოდნენ და სახლდებოდნენ. ზოგიერთმა საუკუნეების მანძილზე კომპაქტური დასახლება შეინარჩუნა, ზოგმა ქართულ კულტურულ-პოლიტიკურ სამყაროში ასიმილაცია განიცადა.

უცხოთა მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულება მხოლოდ იმ შემთხვევაში მუდავდება, თუ მათგან ქვეყანას საფრთხე ემუქრება. სახელმწიფოსადმი მათი ლოიალობის შემთხვევაში „უცხოსადმი“ დამოკიდებულება პოზიტიური ხდება.

გეოდალურ საქართველოში ტოლერანტობის შედეგად ხშირია „უცხოს“ გადაქცევა მკვიდრად, „თვისად“ და სახელმწიფოს ერთგული სამსახური.

„რჯულთშემწყნარებლობის“ ვითარებაში წარმოიშვა „ვეფხისტყაოსანი“, რომელიც თავისუფლების, სიყვარულის, მეგობრობისა და ტოლერანტობის პრინციპებს ეფუძნება.

ქართველი მეფეები და ხელისუფალნი თვითონ უწყობდნენ ხელს არაქართული ეთნიკური წარმომავლობის ადამიანთა ჯგუფების ჩამოსახლებას და მათთვის ცხოვრების ნორმალური პირობების შექმნას.

დავით აღმაშენებელი, ერეკლე II, სამეგრელოს მთავარი ლევან II დადიანი, თავიანთ ტერიტორიებზე ასახლებდნენ ებრაელებს, ყივჩაღებს, სომხებს და სხვებს.

ქართველთა ტოლერანტობამ განაპირობა არაქართველთა ლოიალობის არაერთი ფაქტი: მუსლიმთა რჩევით, ქართველებმა კვლავ აიღეს თბილისი 1227 წელს, მტრის მოულოდნელი შემოსევისაგან გორი იხსნა სომეხმა ტერტერამ სააკაშვილმა და სხვა.

დავით აღმაშენებელმა თბილისელ მუსლიმებს შეუნარჩუნა ყადის ინსტიტუტი, მას საერთოდ სხვა ეროვნების ხალხისა და სარწმუნოების მიმართ ტოლერანტული პოლიტიკა გაუტარებია.

ქართული სამეფო კარის ტოლერანტული პოლიტიკა უზრუნველყოფდა სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა მშვიდობიან თანაცხოვრებასა და სამსახურს სახელმწიფოსადმი.

ქართველთა ეთნოფსიქოლოგიის ტოლერანტული ბუნება კარგად აისახა პოეტურ და პროზაულ ფოლკლორში.

გეოდალური ხანის ქართულმა საზოგადოებამ თავისი ტოლერანტული პოლიტიკის საფუძვლად ფართო რჯულთშემწყნარებლობისა და კავკასიის ხალხთა მშობის იდეა გამოაცხადა. ეს იყო რეალური ვითარებიდან გამომდინარე, საშინაო და საგარეო ფაქტორებით განპირობებული პოლიტიკა, რომელიც სინამდვილემ მისი სიცოცხლისუნარიანობის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად აქცია.

საქართველოს ისტორიული ცხოვრების ამ ფენომენმა თავისი ასახვა ჰპოვა ხალხის ფსიქიკაშიც, რამაც მნიშვნელოვანწილად განაპირობა ქართველთა ეთნოფსიქოლოგიის ტოლერანტული ბუნება.

*საკვანძო სიტყვები: ტოლერანტობა, საქართველო, ეთნოვსიკოლოგია, მეფე, ისტორიული*

„ჩვენ“ და „ისინი“ საქართველოს ტერიტორიაზე ადრიდანვე ცხოვრობდნენ და მათ შორის ურთიერთობები სხვადასხვა ხასიათისა იყო. „უცხონი“ აქ სხვადასხვა გზით და სხვადასხვა დროს მოდიოდნენ და სახლდებოდნენ. ზოგიერთმა საუკუნეების მანძილზე კომპაქტური დასახლება შეინარჩუნა, ნაწილი ქალაქის ვაჭრებისა და ხელოსნების ფენებს შეერია, ზოგმა ქართულ კულტურულ-პოლიტიკურ სამყაროში ასიმილაცია განიცადა.

უცხოთა მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულება მხოლოდ იმ შემთხვევაში მჟღავნდება, თუ მათგან ქვეყანას საფრთხე ემუქრება. ამ დროს უცხო ეთნოსის სახელები ნეგატიური შინაარსით გამოიყენება. მაგალითად, თამარის ისტორიკოსის გადმოცემით: „შემოვიდა უცხო რამე და უმსგავსი საქმე... შევიდა სატანა გულსა სუე უბედურისა რუსისასა, სკვით – რამე სახელდებულისა“ („ქართლის ცხოვრება“, 1996:331). დავითის ისტორიკოსთან გვხვდება ტერმინი „თურქობა“, რუსთაველთან – „ნათურქალი“.

„უცხოს“ ყოველთვის უარყოფითი მნიშვნელობა არა აქვს და უცხოთა მიმართ დამოკიდებულება პოზიტიური ხდება სახელმწიფოსადმი მათი ლოიალობის შესაბამისად. ხშირია „უცხოს“ გადაქცევა მკვიდრად და „თვისად“. ამისათვის საკმარისი იყო ადგილობრივი კულტურის მიღება და სახელმწიფოს ერთგული სამსახური. მეფეც კი, შეიძლება უცხო ეთნიკური წარმოშობისა ყოფილიყო. სრულიად არ უშლის ხელს არაქართული წარმომავლობა ქართლის მეფე მირიანს, მას შემდეგ რაც ივიწყებს ყოველივე სპარსულს და შეიყვარებს ყოველივე ქართულს.

სომხური წარმომავლობის მიუხედავად, ავტორის სიმპათია შუშანიკის მხარეზეა, რომელიც საქართველოს ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა.

საქართველოში ქრისტიანულ ფილოსოფიასა და საგანმანათლებლო სისტემაში თავისუფლების, კაცთმოყვარეობისა (ჰუმანიზმის) და ტოლერანტობის იოანე პეტრიწისეული იდეების ქადაგებამ წარმოშვა შუა საუკუნეების გენიალური პოეტის, შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“, რომელიც თავისუფლების, სიყვარულის, მეგობრობისა და ტოლერანტობის პრინციპებს ეფუძნება. ეს არის ფეოდალური ეპოქის საქართველოს პოეზიის, ფილოსოფიის, საზოგადოებრივი აზროვნებისა და საგანმანათლებლო სისტემის მწვერვალი (ხონელიძე, 2011:48).

უცხოთა მიმართ დამოკიდებულებაში ხელისუფლება მოქმედებს სახელმწიფოებრივი ინტერესების დაცვის პრინციპიდან გამომდინარე. ტოლერანტობა ვრცელდება იმ ზომით და იმ ფარგლებში, ვიდრე ის საფრთხეს შეუქმნის საქართველოს ძლიერებას. ამის თვალსაჩინო მაგალითად გამოდგება დამოკიდებულება ოსების და სომხების მიმართ (აბდალაძე, 1982:180-181; აბდალაძე, 1988:71-133).

ქართველი მეფეები და ხელისუფალნი ხშირ შემთხვევაში თვითონ უწყობენ ხელს უცხო ეთნიკურ წარმომავლობას ადამიანთა ჯგუფების ჩამოსახლებას და მათთვის ცხოვრების ნორმალური პირობების შექმნას. დავით აღმაშენებელი, ერეკლე II, სამეგრელოს მთავარი ლევან II დადიანი, თავიანთ ტერიტორიებზე ასახლებდნენ ებრაელებს, ყივჩალებს, სომხებს და სხვებს. ერეკლე II სომხებს აზნაურთა და თავადთა წოდებებსაც ანიჭებდა და თანამდებობზეც ნიშნავდა. სამეგრელოს მთავარმა ლევან დადიანმა „მრავალი უცხო ხალხი მოიწვია, განსაკუთრებით სომხები და ებრაელები, რომლებიც ძლიერ ეტანებიან ვაჭრობას, თავის სამთავროში დადიანი დიდის წყალობით იზიდავს უცხოელებს, განსაკუთრებით ხელოსნებს. მოსული რომ ადარ წავიდეს აქედან, მთავარი აძლევს სახლს, მიწა ადგილს და ყოველსავე, რაც შეეფერება მოსულის წოდებას და მდგომარეობას“ (ლამბერტი, 1938:147).

ქართველთა ტოლერანტობის შედეგად უნდა მივიჩნიოთ არაქართული ეთნოსის წარმომადგენელთა ლოიალობის არაერთი ფაქტი. ამის ნათელი მაგალითია, მუსლიმთა რჩევით, 1227 წელს ქართველთა მიერ თბილისის კვლავ აღება (ჯაფარიძე, 1995:242-255). მტრის მოულოდნელი შემოსევისგან გორი იხსნა სომეხმა ტერტერამ (მღვდელმა) სააკაშვილმა („საქართველო და ქართველები“, 2013: 304) და სხვა.

აღსანიშნავია, რომ დავით აღმაშენებელმა თბილისელ მუსლიმებს ყადის ინსტიტუტი შეუნარჩუნა, მას საერთოდ, სხვა ეროვნების ხალხთა სარწმუნოების მიმართ ტოლერანტული პოლიტიკა გაუტარებია. ამ მხრივ საგულისხმო ცნობებს გვაწვდის არაბი მწერალი ალ-ფარიკი: „დაადგინა, რომ ქალაქის (ე. ი. თბილისის) იმ ნაწილში, სადაც მუსლიმანები ცხოვრობდნენ, არავის ყოლოდა ღორი და არავის დაეკლა იგი მათ შორის. მან მოჭრა მათთვის ფული ხალიფასა და სულტნის სახელით და მისცა მათ უფლება აზანისა (ლოცვაზე მოწოდებისა) და თავისუფლად ლოცვისა. დაუდო მათ პირობა, აგრეთვე, რომ არც ქართველი, არც ებრაელი და არც სომეხი არ შევიდოდა ისმაილის (მუსლიმანების) აბანოში... იგი (ე. ი. დავითი) ისე კეთილად ეპყრობოდა მუსლიმანებს და აგრეთვე მათ სარწმუნოებას, მეცნიერებას, ხალხსა და სუფიებს, როგორც მათ არ ჰქონდათ თვით მუსლიმანებს შორის (მესხია, 1972:134). მეორე არაბი ავტორი იბნ-ალ-ჯაუზი კი დასძენს: დავითი ყოველ პარასკევს შედიოდა მეჩეთში, მასთან ერთად იყო ხოლმე მისი დიმიტრი, ისმენდა ხუტბასა და ყურანის კითხვას და აძლევდა ხატიბსა და მუეზინებს მრავალ ოქროს. მან ააშენა ქარვასლები სტუმართათვის და სახლები მქადაგებელთათვის, სუფიებისა და პოეტებისათვის (იქვე,135). ტოლერანტობის იშვიათ მაგალითად შეიძლება მივიჩნიოთ თამარ მეფის დროს სხვადასხვა რელიგიის აღმსარებელთა ერთობლივი თანამშრომლობის ფაქტი ქართულ სასამართლოში. აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის სამართლიანი შენიშვნით, „ასეთი მოვლენის მართო შესაძლებლობაც კი დიდი მნიშვნელობის ფაქტია იმდროინდელ საქართველოში ეროვნებათაშორისი ურთიერთობის ხასიათის შესაფასებლად (ჯავახიშვილი, 1948:307-308).

იმდენად დიდი იყო მუსლიმური მოსახლეობის მიმართ ტოლერანტობის გრძნობა და იმდენად „ფართო“ უფლებები ჰქონდათ მინიჭებული მათ, რომ ზოგჯერ არაქართული ეთნოსის წარმომადგენელთა უკმაყოფილებასაც იწვევდა. მაგალითად, მხითარ გოში თავის სომხურ სამართალში მკვეთრად ილაშქრებს საქართველოს ქრისტიანი და მაჰმადიანი მოსახლეობის უფლებრივი გათანასწოების წინააღმდეგ. მისი კონცეფციის მიხედვით, ქრისტიანები უფრო მაღლა უნდა იდგნენ მაჰმადიანებზე. ამიტომ საქართველოს ხელისუფალთა პოლიტიკას მუსლიმანებთან დაკავშირებით არასწორად და უსამართლოდ მიიჩნევს (Гюш, 1954:147-148, 240). საქართველოს სამეფო ხელისუფლება „თურქობის“ წინააღმდეგ ბრძოლაში სომხებსაც მფარველობდა, მაგრამ პატივით ეპყრობოდა მუსლიმანურ რელიგიას და სასულიერო პირებს. თბილისში და საქართველოს სხვა ქალაქებში ისლამის მიმდევრები თავს სრულუფლებიან მოქალაქეებად გრძნობდნენ და არანაკლებ კარგად ცხოვრობდნენ ვიდრე ბაღდადსა თუ თავრიზში. ნიკო ბერძენიშვილი მართებულად აღნიშნავს, რომ „ქართული სახელმწიფო კარის პოლიტიკა ამ შემთხვევაში მიმართული იყო თურქობისა და არა მაჰმადიანობის წინააღმდეგ. ამ ბრძნული პოლიტიკის შედეგი ის იყო, რომ საქართველომ თავიდან აიცილა საშიში იზოლაცია და მტერთა მრავალგზისი საამისო ცდანი ბრწყინვალედ გააქარწყლა“ (ბერძენიშვილი,1966:159).

XII-XIII სს-ის ქართული სახელმწიფოს ტოლერანტული დამოკიდებულება კავკასიის ხალხებთან, სულ სხვა საფუძველზე იყო აგებული. ქართული ფეოდალური მონარქია მნიშვნელოვანწილად ამიერკავკასიის ხალხთა თანამშრომლობასა და მხარდაჭერასაც ეყრდნობოდა, ამიტომ ამ ხალხთა სარწმუნოებრივი თუ ეროვნული ინტერესების

პატივისცემას ქართველ ხელისუფალთა პოლიტიკაში სერიოზული ადგილი ეკავა. უპირველეს ყოვლისა, ასეთ პოლიტიკას ატარებდნენ ქართველი ხელისუფალნი სომეხების მიმართ. ამიტომ აქებენ სომეხი მემატრიანეები ქართველ მეფეებს. მათთვის ურჰაეცი გადმოგვცემს: „დავით მეფე (აღმაშენებელი) იყო წმინდა და სათნო, ყოვლად შემკული ღვთის მოსავობით და სამართლიანობით; ის აღმოჩნდა მიმღები და მოყვარე სომეხთა ტომისა... მან ქართველთა ქვეყანაში ააშენა ქალაქი, რომელშიც მრავალი ეკლესია-მონასტერი დააფუძნა... დიდი სიხარულით და აღფრთოვანებით ექცეოდა მას მთელი სომეხი ხალხი“ (დავლიანიძე, 1966:247-248). დავით აღმაშენებლის თანამედროვე „ქართლის ცხოვრების“ სომეხი მთარგმნელი კი, თავის მხრივ, დასძენს, რომ დავითს „უყვარდა სომეხთა ტომი, ეკლესიები და ვინმე რიტორი (მონასტრის) წინამძღვარი ჰახბატ, სახელად სარკავაგი, აღუარებდა მას თავის შეცოდებებს, დაუდრეკდა პატიოსან თავს და მისგან მიიღებდა კურთხევას“. („ქართლის ცხოვრების“ ძველი სომხური თარგმანი, 1953:255).

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ფეოდალთა რომელიმე ჯგუფის მიერ პრივილეგიების მოპოვება და პოლიტიკურ სარბიელზე დაწინაურება დამოკიდებული არ იყო მათ ეთნიკურ წარმოშობაზე ან კონფესიურ კუთვნილებაზე. ამ მხრივ განსაზღვრული იყო მათი როლი და მნიშვნელობა ქვეყნის წინსვლის საქმეში. საყურადღებოა, რომ ქართული სახელმწიფოს რელიგიურ-იდეოლოგიური პოლიტიკის ყველაზე აქტიური მოღვაწენი ამ დროისათვის კულტურული გაგებით არაქართული წარმოშობის ქართველი ფეოდალები იყვნენ. მართებულად აღნიშნავს სომეხი მეცნიერი, აკადემიკოსი ი. ორბელი, რომ ამ დროისათვის, შეინიშნებოდა სომეხი საერო ფეოდალების მისწრაფება ქართველ ფეოდალებთან სულ უფრო მზარდი ნიველირებისადმი (Орбели, 1968:236); ქართული ფეოდალური მონარქიის ზრდა-განვითარებასთან ერთად კიდევ უფრო მეტად იშლებოდა რელიგიური და ეროვნული ზღუდეები, საერთო ინტერესები ხალხებს უფრო მეტად აკავშირებდა, ვიდრე ეთნიკური ნიშნები თიშავდათ.

საერთო ინტერესებით იყვნენ დაკავშირებული ქართულ სახელმწიფოსთან სხვადასხვა ეთნიკური წარმოშობის ვაჭარ-ხელოსანთა წრეები, რომელთაც მეტად სურდათ ქვეყნის ერთიანობა და ძლიერი ცენტრალური ხელისუფლება. ამ თვალსაზრისით საინტერესო დასკვნების საშუალებას იძლევა საქართველოში არსებული ამქრული წყობის ანალიზი. „არავითარი ტომობრივი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა ფეოდალურმა საქართველომ არ იცოდა“ (ბერძენიშვილი, 1975:415). ეს, კი იმასაც უნდა ნიშნავდეს, რომ ტოლერანტობის საფუძველზე აგებული სხვადასხვა ეთნიკური კუთვნილების ხალხთა მიმართ წარმოებული სახელმწიფო პოლიტიკა წარმატებულად ხორციელდებოდა კავკასიაში XII - XIII საუკუნეებში.

ეს ვითარება კარგად აქვს დანახული ცნობილ სომეხ ისტორიკოსს ს. ერემიანს. იგი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ „როცა სომხური მიწები საქართველოს ფეოდალური მონარქიის შემადგენლობაში იყო, ზეგავლენა მოახდინა თანამედროვეთა გონებაზე, მომდევნო თაობებზე და შემდგომშიც (XVIII ს.), როცა სომეხი ხალხის პოლიტიკურ წრეებში განიხილებოდა რუსული იარაღის დახმარებით სომხური მიწების განთავისუფლებისა და სომხური სახელმწიფოს აღდგენის საკითხი, ის მხოლოდ გაერთიანებული სომხურ-ქართული სახელმწიფოს ფარგლებში გაიაზრებოდა“ (Еремян, 1979:9).

ქართული სახელმწიფოებრიობა და კავკასიის ხალხთა მონათესაობისა და ძმობის იდეაზე აგებული ურთიერთობა საოცრად გამძლე და სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა. გაუარესებულ პოლიტიკურ ვითარებაში კავკასიელი ხალხების სოლიდარობამ კიდევ უფრო მეტი მნიშვნელობა შეიძინა. მიუხედავად იმისა, რომ დამპყრობლებმა კავკასიელი ხალხები პოლიტიკურად ერთმანეთისგან გათიშეს და თანდათან ჩამოაცილეს საქართველოს, ისინი

მაინც აქტიურად უჭერდნენ მხარს ქართველთა მეთაურობით წარმოებულ განმათავისუფლებელ ბრძოლას.

1260 წელს მონღოლთა ბატონობის წინააღმდეგ ქართველთა აჯანყებას მხარი დაუჭირა შირაკის, გედარქუნიქის, ხაჩენისა და სხვა სომხური თემების მოსახლეობამ. («История Армянского народа», 1951:198).

XV-XVI საუკუნეებში ქართველებთან ერთად იბრძოდნენ შირვანელები თურქმენებისა და ყიზილბაშების წინააღმდეგ. თეიმურაზ I-ის მეთაურობით, 1615 წელს, ქართველ-აზერბაიჯანელთა ლაშქარმა კახეთისა და შირვანის ციხეები გაწმინდა ყიზილბაშებისაგან (Петрушевский, 1949:249). ქართველთა ლაშქარში კვლავ მსახურობდნენ საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნების ხალხებიც.

საერთო საფრთხე აერთიანებდა ამ ხალხებს და ადგილს აღარ ტოვებდა კონფესიური წინააღმდეგობებისათვის, XIV-XV საუკუნეების და შემდგომი ხანის საისტორიო წყაროებში თითქმის აღარ ასახულა კონფესიური დაპირისპირებანი. პირიქით, მონოფიზიტი ავტორები ქართული ეკლესიის სიმტკიცეს ნატრობენ. ეს მათი მფარველი სახელმწიფოს გამლიერებას უწყობდა ხელს და, ამდენად, მათ ინტერესებსაც შეესაბამებოდა („სომხურ ხელნაწერთა ანდერძების ცნობები საქართველოს შესახებ (XIV-XV სს)“, 1978:55-151.)

საქართველოს სამეფო ხელისუფლება, თანამიმდევრულად ატარებდა რელიგიური ტოლერანტობისა და არაქართული ქრისტიანული მოსახლეობის მფარველობის ტრადიციულ პოლიტიკას. სომხურ ეკლესიებს სწირავდა მამულებს და სომეხი მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებისათვის ზრუნავდა.

შუა საუკუნეების საქართველოში ხალხთა ტოლერანტული, კულტურული თანაცხოვრების თვალსაჩინო მაგალითად, თამამად შეიძლება მოვიყვანოთ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ქართული რელიგიურ-კულტურული ცენტრის დავით გარეჯის უდაბნოს მრავალენოვანი ეპიგრაფიკა. ეს პოლიგლოტური ეპიგრაფიკა XIII საუკუნიდან XIX საუკუნემდე გრძელდება. დავით გარეჯის წარწერების შესწავლის საფუძველზე ლეონ მელიქსეთ-ბეგმა სავსებით სწორად დაასკვნა, რომ საქართველოში არსებული სარწმუნოებრივი განსხვავება ვერ ბორკავდა ტომთა და ხალხთა შორის მეგობრულ ურთიერთობას, რაც ვლინდებოდა ხატებში სალოცავად ერთობლივ სიარულში, ხოლო ქალაქებში ამქრულ ორგანიზაციებში არსებული სოლიდარობით (მელიქსეთ-ბეგი, 1940:153-174). დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ანალოგიური მოვლენა იმ დროის ევროპისა და აღმოსავლეთის ქვეყნებისათვის საერთოდ წარმოუდგენელი იყო.

ცნობილი ფრანგი მოგზაური, იუველირი ჟან შარდენი, რომელმაც ჩვენს ქვეყანაში იმოგზაურა XVII საუკუნეში, აღწერს იმ დროის საქართველოში არსებულ ტოლერანტულ ვითარებას: „თავისუფლება საქართველოში ყველას აქვს მინიჭებული; იცხოვრო შენი სარწმუნოებით და ადათებით, იმსჯელო მასზე და დაიცვა იგი. აქ შეხვდებით სომხებს, ბერძნებს, ებრაელებს, ოსმალებს, სპარსელებს, ინდოელებს, თათრებს, მოსკოველებს და ევროპელებს („ჟან შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში (ცნობები საქართველოს შესახებ“, 2018:294-295).

ერეკლე მეორის დროს ქართული სახელმწიფოებრიობის გავლენა მთელ აღმოსავლეთ ამიერკავკასიას გადასწვდა. ამ დროის (XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში) ქართლ-კახეთის სამეფოს ხელისუფლების ტოლერანტული პოლიტიკა არაქართველთა მიმართ განსაკუთრებულ შინაარსს იძენს. ერეკლე II ძალისხმევას არ იშურებდა ქვეყნის ევროპულ ყაიდაზე გარდაქმნისათვის, საქალაქო ცხოვრების შემდგომი განვითარების ინტერესები რჯულთმემწყნარებლობის გაფართოებასთან ერთად, ეთნიკურად მრავალფეროვანი

ქართული ქალაქების მოსახლეობის სულიერ - კულტურული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასაც ითხოვდნენ, მეორე მხრივ, სახელმწიფო ხელისუფლების ცენტრალიზაციისა და ქვეყნის ერთიანობის ამოცანები ამ საზოგადოების კულტურულ-იდეოლოგიური ნიველირებას საჭიროებდნენ, რომელთა გადაჭრის შესაძლებლობანი ახალ სოციალურ-პოლიტიკურ პირობებში საკმაოდ ძნელი იყო.

ამ რთულ პერიოდში ქართული სახელმწიფოს დამოკიდებულება ქვეყანაში მცხოვრები არაქართული მოსახლეობისადმი გარკვეულწილად აისახა XVIII საუკუნის ბოლოსა და XIX საუკუნის დასაწყისში შექმნილ ქართული სამართლის ძეგლებში. მაგალითად, შეიძლება დავასახელოთ დავით ბატონიშვილის სამართალი, უპირველეს ყოვლისა, მისი ისტორიულ-სამართლებრივი თხზულება: «Обозрение Грузии по части прав и Законоведения» (ბაგრატიონი, 1959; „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“, 1964). ორივე ეს ძეგლი შეიცავს როგორც XVIII საუკუნის დამლევის ქართლ-კახეთში მოქმედ ნორმებს, ისე ქართულ სამართლებრივ მემკვიდრეობას.

დავით ბატონიშვილი თავის «Обозрение»-ში აღნიშნავს: საქართველოში ყველა რელიგიისათვის დაშვებულია თავისუფალი ღვთისმსახურება. ხელისუფლება კანონით კრძალავს რომელიმე აღმსარებლობის ყოველგვარ უპატივისმცემლობას, ლანძღვასა და საყვედურს მეორის საპირისპიროდ («Обозрение», პარაგრაფები 3, 4).

ფართო რეალთმემყნარებლობის პოლიტიკა მთავარი და განმსაზღვრელი იყო ქართლ-კახეთის სამეფო ხელისუფლების დამოკიდებულებაში ეთნიკურად ჭრელი მოსახლეობისადმი. ეს პოლიტიკა, ამ ხალხების ქართული სახელმწიფოს გარშემო კონსოლიდაციას ისახავდა მიზნად და არა მათ ერთმანეთისგან გათიშვას. ამ დროისათვის ქართლ-კახეთის სამეფო ატარებს კავკასიურ ხასიათს, მაგრამ სომეხი მეცნიერის ა. იოანისიანის მოსწრებული შენიშვნით: „ერეკლე II ქართული სახელმწიფოს ამენებისათვის იღვწოდა და არა „კავკასიის ხალხთა ექსპერიმენტული ფედერაციისათვის“ (Иоанисян, 1945:131). ამის შესაბამისად ახორციელებდა სამეფო ხელისუფლება პრაქტიკულ ღონისძიებებს იდეოლოგიასა და სწავლა-განათლების სფეროში. XVIII საუკუნის 60-იანი წლების სომეხთა განმათავისუფლებელი მოძრაობის ცნობილი მოღვაწის, იოსებ ემინის გადმოცემით, ერეკლე მეორის ქართული და სომხური ეკლესიების გაერთიანება ჰქონია განზრახული, საუბარში მეფეს უკმაყოფილება გამოუთქვამს, რომ რელიგიურმა განხეთქილებამ მოძმე ხალხები ერთმანეთს დააცილა, რითაც მხოლოდ მტრებმა ისარგებლეს. ახლა მათ შესაკავშირებლად საკმარისი იქნებოდა, ორივე მხარეს უარი ეთქვა ზოგიერთ ზედმეტ და უვარგის რიტუალზე (იქვე, 143). განათლების ორგანიზაციაც ითვალისწინებდა ამიერკავკასიელ ხალხთა სულიერ მოთხოვნილებების ქართული სახელმწიფოს ინტერესებთან შესაბამისობას. დავით ბატონიშვილის «Обозрение»-ში აღნიშნულია: „სხვა აღსარების მიმდევრებისათვის თბილისში არსებობდა კერძო სასწავლებლები. მაგალითად, კათოლიკების, სომხებისა და მაჰმადიანებისათვის“. ამასთან, განმარტებულია, რომ „სასწავლო საგნების შერჩევა შეესაბამებოდა თითოეული ერის მოვალეობას“ («Обозрение», პარაგრაფები 181, 182).

ქართული სამეფო კარის რელიგიური ტოლერანტობის პოლიტიკა უზრუნველყოფდა სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა მშვიდობიან თანაცხოვრებასა და მათს სამსახურს სახელმწიფოსადმი. ყაზახ-ბორჩალოსა და შამშადილუს მაჰმადიანი მოსახლეობა ისეთივე ერთგულებით ემსახურებოდა ერეკლე მეორეს, როგორც ქართული ქალაქების ეთნიკურად და რელიგიურად ჭრელი მოსახლეობა. ისინი ცენტრალური ხელისუფლებისადმი ერთგულებით ზოგჯერ ქართულ ფეოდალურ არისტოკრატიასაც კი უპირისპირდებოდნენ (მესხია, 1982:396-

397) და სხვა.

ვფიქრობ, საქართველოში ფართო რჯულშემწყნარებლობის ფაქტორიც იყო გათვალისწინებული, როცა სომეხთა განმათავისუფლებელი მოძრაობის საზღვარგარეთული ცენტრების ხელმძღვანელები ერეკლე მეორეს ქართულ-სომხური ფედერაციული სახელმწიფოს შექმნის პროექტებს სთავაზობდნენ, იმავე გარემოების გამო, კონფესიურად ჭრელი ახლო აღმოსავლეთის ჩაგრული ხალხები (იეზიდები, ქურთები, ანტოლიელი სომხები, სირიელები) ქართლ-კახეთის სამეფოსა და მისი სახელოვანი მეფის ერეკლე მეორის გაძლიერებაზე ამყარებდნენ თავიანთი ხსნის იმედებს და მასთან შეერთებას ცდილობდნენ („იესე ბარათაშვილის ცხოვრება -ანდერძი“, 1950:67-68).

ფეოდალურ საქართველოში ტრადიციულმა რელიგიურმა ტოლერანტობამ და ამ საფუძველზე ეროვნებათაშორისო ურთიერთობის ხასიათმა ძლიერი ზეგავლენა მოახდინა ქართველი ხალხის ეთნოფსიქოლოგიაზე, სადაც ტოლერანტულმა სულისკვეთებამ ერთ-ერთი უმთავრესი ადგილი დაიკავა. ვფიქრობ, ასეთ ვითარებაში სრულიად კანონზომიერი იყო, რომ ქართულ ფეოდალურ სინამდვილეში, ტოლერანტული სულისკვეთებით ძლიერ გამსჭვალული დიდი პოეტური ქმნილება – „ვეფხისტყაოსანი“ შეიქმნა.

საყურადღებოა, რომ, მაშინაც კი, როცა მახლობელი აღმოსავლეთის დესპოტურმა სახელმწიფოებმა თავისი ქვეშევრდომი მუსლიმი ხალხები „საღვთო ომის“ საბაბით საქართველოს გასანადგურებლად ამოქმედეს, ქართველთა ეთნოფსიქოლოგიის ტოლერანტული კომპონენტი არ შესუსტებულა. ამის მკაფიო დადასტურებად, შეიძლება, მივიჩნიოთ, შესანიშნავი ხალხური ლექსი „წუთისოფელი“:

„ყველა ადამის შვილი ვართ,  
თათარიც ჩვენი ძმა არი,  
ჩვენსა და სომხებ შუა  
განყოფილება რა არი?“

ქართული ხასიათის ტოლერანტულ ბუნებას უცხოელი ავტორებიც აღნიშნავენ. XV საუკუნის სომეხი სასულიერო მოღვაწე მატეოს ჯუღაეცის დახასიათებით, ქართველები „მოწყალენი, კაცთმოყვარენი და სტუმართმოყვარენი“ არიან. იგი მიიჩვენს, რომ ამ თვისებებს გადაურჩენია ქართველთა სამეფო დაღუპვისაგან. („სომხურ ხელნაწერთა ანდერძების ცნობები საქართველოს შესახებ“, 1978:138). ჟან შარდენიც აღნიშნავს ქართველთა „თავაზიან და კაცთმოყვარე“ ხასიათს; საყურადღებოა, რომ ფრანგი მოგზაურის აზრით, „ქართველთა ეს თვისებები მათ ქვეყანაში არსებული ტრადიციული სარწმუნოებრივი თავისუფლების შედეგიც უნდა იყოს“ („ჟან შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში (ცნობები საქართველოს შესახებ)“, 2018:297).

შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ხასიათის ტოლერანტული ბუნება ქართველთა საზოგადოებრივი ცხოვრების სპეციფიკით და ამ ხალხის ისტორიის მდიდარი ტრადიციებით იყო განპირობებული.

აღმავალი ხანის ქართულმა ფეოდალურმა საზოგადოებამ თავისი ტოლერანტული პოლიტიკის საფუძველად ფართო რჯულთშემწყნარებლობისა და კავკასიის ხალხთა ძმობის იდეა გამოაცხადა.

საქართველოს ისტორიული ცხოვრების ამ ფენომენმა თავისი ასახვა ჰპოვა ხალხის ფსიქიკაშიც, რამაც მნიშვნელოვანწილად განაპირობა ქართველთა ეთნოფსიქოლოგიის ტოლერანტული ბუნება.

### ლიტერატურა:

1. აბდალაძე, ა. (1982). „ქართლის ცხოვრება“ და საქართველო-სომხეთის ურთიერთობა“. თბილისი.
2. აბდალაძე, ა. (1988). „ამიერკავკასიის პოლიტიკურ ერთეულთა ურთიერთობა IX- XI სს-ში“. თბილისი.
3. ბაგრატიონი, დ. (1959). საქართველოს სამართლისა და კანონთმცოდნეობის მიმოხილვა, აპოლონ როგავას რედაქციითა და გამოკვლევით. თბილისი.
4. ბერძენიშვილი, ნ. (1966). „საქართველოს ისტორიის საკითხები“. III. თბილისი: „მეცნიერება“.
5. ბერძენიშვილი, ნ. (1975). საქართველოს ისტორიის საკითხები“. VIII. თბილისი.
6. დავლიანიძე, ლ. (1966). „მათე ურჯაელის ცნობები დავით აღმაშენებელის შესახებ“, კრ.: „საქართველო რუსთაველის ხანაში“. თბილისი: „მეცნიერება“, 247-252.
7. ლამბერტი, ა. (1938) „სამეგრელოს აღწერა“. თბილისი.
8. მელიქსეთ-ბეგი, ლ. (1940). გარეჯის „მრავალმთის“ სომხური ეპიგრაფიკა და პოლიგლოტური წარწერა ქართულ-სომხურ-სპარსულ-უიღურული. აკად. ნ. მარის სახელობის ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის „მოამბე“, V-VI: 153-174. თბილისი.
9. მესხია, შ. (1972). „ძლევაი საკვირველი“. თბილისი.
10. მესხია, შ. (1982). „საისტორიო ძიებანი“. 1. თბილისი.
11. „იესე ბარათაშვილის ცხოვრება-ანდერძი“, (1950). ა. იოსელიანის გამოცემა. თბილისი.
12. „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“, (1964). ტექსტი გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო დ. ფურცელაძემ. თბილისი.
13. „საქართველო და ქართველები“. (2013). ზაზა აბაშიძის რედაქციით, თბილისი.
14. „სომხურ ხელნაწერთა ანდერძების ცნობები საქართველოს შესახებ (XIV–XV სს)“. (1978). ძველი სომხურიდან თარგმნა, შესავალი, კომენტარები და შენიშვნები დაურთო ა. აბულაძემ. თბილისი.
15. „ქართლის ცხოვრება“ (1996). II. თბილისი.
16. „ქართლის ცხოვრების“ ძველი სომხური თარგმანი, (1953). თბილისი.
17. „ჟან შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში (ცნობები საქართველოს შესახებ)“, (2018). ფრანგულიდან თარგმნეს და შესავალი წერილი და კომენტარები დაურთეს მზია მგალობლიშვილმა და გიორგი ისაკაძემ. თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
18. ხონელიძე, ზ. (2021). „მშვიდობის ქართული პარადიგმა“. თბილისი.
19. ჯავახიშვილი, ივ. (1948). „ქართველი ერის ისტორია“. II. თბილისი.
20. ჯაფარიძე, გ. (1995). „საქართველო და მახლობელი აღმოსავლეთის ისლამური სამყარო. XII -XIII ს-ის პირველ მესამედში“. თბილისი.
21. Гош М. (1954). «Армянский судебник». Ереван.
22. Еремян, С. (1979). «Общность судеб и культурно – политическое содружество народов Закавказья в IX - XIII вв», В кн. «Кавказ и Византия. Ереван.
23. Иоанисян. А. (1945). «Иосиф Эмин». Ереван.
24. «История Армянского народа», (1951). I. Ереван.
25. Орбели, И. (1968). «Избранные Труды». I. Москва.
26. Петрушевский, П. (1949). «Азербайджан в XVI–XVII вв, Сборник статей по истории Азербайджана». вып. I. Баку.

### Abstract

"We" and "they" have been living on the territory of Georgia since early times, and the relations between them were of different nature. "Foreigners" came and settled here in different ways and at different times. Some of them maintained a compact settlement for centuries, some of them mixed with the rank of merchants and craftsmen of the city, some of them experienced assimilation in the Georgian cultural – political world.

Negative attitude towards foreigners is revealed only if the country is in danger of them. In case of their loyalty to the state, the attitude towards "foreigner" becomes positive.

As a result of tolerance in feudal Georgia, it is common to turn a "foreigner" into a native, "their own" and a loyal servant to the state.

In the situation of "religious tolerance", "The knight in the panther's skin" was born, which is based on the principles of freedom, love, friendship and tolerance.

Georgian kings and rulers themselves promoted resettling groups of the people of non-Georgian ethnic origin and created normal living conditions for them.

David the Builder, Erekle II, Levan II Dadiani, the chief of Samegrelo, used to resettle Jews, Kipchaks, Armenians and others in their territories.

The tolerance of Georgians led to many facts of loyalty of non-Georgians: on the advice of Muslims, the Georgians took Tbilisi again in 1227, Gori was saved from the sudden invasion of the enemy by Armenian Tertera Saakashvili and others.

David the builder preserved the Qadis' Institution for the Muslims of Tbilisi, he generally pursued a tolerant policy towards people of other nationalities and faiths.

The tolerant policy of the Georgian royal court ensured peaceful coexistence of the people of different nationalities and service to the state.

The tolerant nature of Georgian ethnopsychology was well reflected in poetic and prose folklore.

The Georgian society of the feudal age declared the idea of broad religious tolerance and brotherhood of the peoples of the Caucasus as the basis of its tolerant policy. It was a policy resulting from the real situation, conditioned by domestic and foreign factors, which reality turned into the most important factor of vitality of the Georgian feudal society.

This phenomenon of the historical life of feudal Georgia found its reflection in the psyche of the people, which significantly determined the tolerant nature of the ethnopsychology of the Georgians.

**key words:** Tolerance, Georgia, Ethnopsychology, King, Historical